

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ (ВІЛЬНЮС)
БУКОВИНСЬКИЙ ПОЛІТОЛОГІЧНИЙ ЦЕНТР

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Том VIII

Тематичний випуск

УКРАЇНА
БІЛОРУСЬ
ПОЛЬЩА
ТА ЛИТВА:

ВІД КОЛІЗІЙ МИНУЛОГО
ДО СПІЛЬНИХ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦІННОСТЕЙ
ТА ПЕРСПЕКТИВ СПІВПРАЦІ

Чернівці
«Букрек»

Вільнюс
ЄГУ

2010

ББК 66.0я43+60.5я43+66.4(4)я43

П50

УДК 327(477:476)(08)

Редколегія та автори висловлюють щирю вдячність
Чернівецькій обласній державній адміністрації та Чернівецькій обласній раді,
Центру перспективних наукових досліджень та освіти (CASE)
(проект «Соціальні трансформації в Прикордонні: Білорусь, Україна, Молдова»),
Європейському гуманітарному університету,
які надали підтримку цьому виданню

*Друкується за ухвалою вченої ради
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
та за рішенням вченої ради ЄГУ
(протокол № 53-4 від 20.04.2010 р., м. Вільнюс)*

Редколегія випуску:

Бурдяк В. І. – доктор політичних наук, професор (заступник голови редколегії)
Буркут І. Г. – кандидат історичних наук, доцент
Варзар І. М. – доктор політичних наук, професор
Василенко С. Д. – доктор політичних наук, професор
Горбатенко В. П. – доктор політичних наук, професор
Добржанський О. В. – доктор історичних наук, професор
Кармазіна М. С. – доктор політичних наук, професор
Картунов О. В. – доктор політичних наук, професор
Кресіна І. О. – доктор політичних наук, професор
Круглашов А. М. – доктор політичних наук, професор (голова редколегії)
Макар Ю. І. – доктор історичних наук, професор
Мінєнков Г. Я. – кандидат філософських наук, професор
Пірен М. І. – доктор соціологічних наук, професор
Примуш М. В. – доктор політичних наук, професор
Ровдо В. В. – кандидат філософських наук, професор
Ротар Н. Ю. – доктор політичних наук, доцент (відповідальний секретар)
Фісанов В. П. – доктор історичних наук, професор

Науковий редактор **А. М. Круглашов**
Заступник наукового редактора **В. І. Бурдяк**
Технічний редактор **І. С. Недокус**

Рецензенти:

Долженков О. О. – доктор політичних наук, начальник управління
з міжнародних відносин, європейської інтеграції та зв'язків з одеською
діаспорою Одеської міської ради;
Денисенко В. М. – доктор політичних наук, завідувач кафедри теорії та історії
політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка

Адреса редколегії:

Кафедра політології та державного управління, факультет історії, політології
та міжнародних відносин, Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича, Чернівці, 58012, вул. Коцюбинського, 2.

Тел.: (0372) 523053, факс: (0372) 557182,
e-mail: akruglas@hotmail.com; polstudies@rambler.ru

ISBN 978-966-399-239-6 («Букрек»)

ISBN 978-9955-773-39-9 (ЄГУ)

© ЧНУ, 2010

© ЄГУ, 2010

© Автори, 2010

Зміст

Анатолій КРУГЛАШОВ

Україна – Білорусь – Польща – Литва:
руїни як будівничий матеріал 13

Розділ І.

ДОСВІД МИНУЛОГО В СВІДОМОСТІ ЕЛІТ ТА МАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА, ЙОГО ВПЛИВ НА ВЗАЄМИНИ КРАЇН-СУСІДІВ: УКРАЇНИ, БІЛОРУСІ, ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ

Аудроне ЯНУЖИТЕ

Ідея державності в Литві на початку ХХ століття:
спільна державність з Росією, Польщею чи Білоруссю? 43

Григорій МІНЄНКОВ

Політика пам'яті в посткомуністичних суспільствах:
практики конструювання історичних наративів 64

Ольга КІХ-МАСЛЕЙ

Бачення України елітами Кракова у перших десятиліттях
ХХ століття (на основі українознавчої діяльності
Вільгельма Фельдмана) 79

Олександр СМАЛЯНЧУК

«Радянськість» білоруської пострадянської історіографії 95

Олександр МАСАН

Кревська унія 1385 року: генеза, зміст і значення 105

Розділ ІІ.

ПРОБЛЕМИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ТА ЗАГРОЗИ РЕГІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇН ПРИКОРДОННЯ (УКРАЇНА, БІЛОРУСЬ, ПОЛЬЩА, ЛИТВА)

Анатолій КРУГЛАШОВ, Олександр ВЛАСКІН

Білорусь: особливий шлях до Європи 119

<i>Пшемислав Журавський вель Граєвський</i> ЄС як інструмент польської політики щодо України та Білорусі: критичний аналіз	137

<i>Володимир РОВДО</i> Білорусь, Україна та Російська Федерація: ставлення громадян до політичної системи і проблем формування європейських цінностей	155

<i>Олександр БЄЛЯКОВ</i> Роль засобів масової інформації в процесі європейської інтеграції України	170

<i>Олег СЛЮСАР</i> Енергетична безпека Польщі: майбутнє та сьогодення	182

<i>Мар'ян ЛАЗАРУК</i> Стратегії проведення євроінформаційних кампаній в Україні та Польщі: правові аспекти.....	192

<i>В'ячеслав ТЕУТУЛЯК</i> Досвід транскордонного співробітництва України та Польщі: проблеми та перспективи	204

Розділ III.
ПОЛІТИКО-ПРАВОВІ ТА ГРОМАДСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ
МІЖ УКРАЇНОЮ, БІЛОРУССІЮ,
ПОЛЬЩЕЮ ТА ЛИТВОЮ
В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<i>Юрій МАКАР</i> Проблема стереотипів в українсько-польських міжлюдських взаєминах	217

<i>Владислав СТРУТИНСЬКИЙ,</i> <i>Людмила СТРУТИНСЬКА-СТРУК</i> Співробітництво між партнерськими регіонами України та Польщі: буковинські реалії	228

Денис ЮРЧАК

Розвиток білорусько-українських
державно-політичних зв'язків
за умов різних зовнішньополітичних пріоритетів 240

Віра БУРДЯК

Міжнаціональна взаємодія в Україні, Білорусі,
Польщі і Литві: правові та соціальні механізми 250

Володимир ЛЮКЕВІЧ,

Валентина ЛЮКЕВІЧ

Туризм в системі євروهіонального співробітництва 266

Діна БЄЛІАВЦЕВА

Концептуалізація простору:
методологічні проблеми політичного аналізу
прикордоння України, Білорусі, Польщі та Литви..... 281

Наталія НЕЧАЄВА-ЮРІЙЧУК

«Карта поляка» як каталізатор демографічних змін
в Україні та Польщі..... 289

Віталій МАКАР

Українсько-польські взаємини в канадському
багатокультурному суспільстві 296

Тарас ЛУПУЛ

Литовська етнічність у Канаді як вимір особистісної
ідентифікації та засіб колективної політичної мобілізації..... 304

Валентина БОГАТИРЕЦЬ

Розв'язання міжетнічних протиріч у країнах
Центральної та Східної Європи
(досвід багатокультурної Канади) 318

Тетяна ФЕДОРЧАК

Модель гармонізації етнонаціональних відносин
у країнах-членах ЄС 333

Розділ IV.
ФОКУС-АНАЛІЗ АКТУАЛЬНОГО
ПОЛІТИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ,
БІЛОРУСІ, ПОЛЬЩІ ТА ЛИТВИ

Ірміна МАТОНІТЕ

Від ліберальних до хижацьких засобів масової комунікації
в посткомуністичній Литві 347

Анатолій ЛИСЮК

Публічна політика в пострадянських державах
Східної Європи..... 367

Наталія РОТАР

Формування стратегії партнерства
у відносинах влада – громадяни
засобами е-урядування
в умовах трансформації політичної системи..... 380

Микола ПРИМУШ

Трансформація партійної системи Польщі
у світлі вступу країни в ЄС 394

Василь КАРПО

Прояви політичної маргінальності
на пострадянському просторі 402

Павло УСОВ

Неоавторитаризм: еволюція та консолідація
політичного режиму в Білорусі 413

Євгенія ЮРІЙЧУК

Електоральна легітимізація державної влади
в Республіці Беларусь у 2007–2008 рр. 430

Ігор НЕДОКУС

Роль державної ідеології у формуванні
політичного режиму Республіки Білорусь..... 444

Павло МОЛОЧКО

Принцип пропорційного виборчого представництва
як фактор трансформації партійних систем
на пострадянському просторі 454

Ігор ЛАМЕКО

Ідеалістичний статус консолідації білоруського парламенту
в умовах переходу до президентської форми правління 469

Ірина ЦІКУЛ

Проблеми впровадження гендерних стандартів ЄС
у сфері політичних відносин в Україні 477

Тетяна ЧУЛІЦЬКА

Політична наука в регіоні Центрально-Східної Європи:
огляд міжнародного семінару у Вільнюсі,
26–28 жовтня 2009 року 491

Відомості про авторів 497

With adoption on March, 15th, 1994 of the Constitution of Belarus parliamentarism has given the way to presidential republic and the new stage in the country's history has begun.

Key words: *parliament, the Republic of Belarus, nomenclature, opposition.*

Ігор Ламеко

ІДЕАЛІСТИЧНИЙ СТАТУС КОНСОЛІДАЦІЇ БІЛОРУСЬКОГО ПАРЛАМЕНТУ В УМОВАХ ПЕРЕХОДУ ДО ПРЕЗИДЕНТСЬКОЇ ФОРМИ ПРАВЛІННЯ

У більшості республік колишнього СРСР після краху КПРС розпочався процес формування нової влади і політичної еліти шляхом синтезу бюрократичного істеблішменту і частини демократичної опозиції, яка утворилась і розширилась у період «перебудови». Під час роботи Верховної Ради Білорусі 12 скликання були спроби пошуку взаєморозуміння між демократичною опозицією та найбільш прагматичною частиною старого істеблішменту. Проте з прийняттям 15 березня 1994 р. Конституції Республіки Білорусь парламентаризм поступився президентській республіці, й розпочався новий етап в історії країни.

Ключові слова: *парламент, Республіка Білорусь, номенклатура, опозиція.*

Ірина ЦІКУЛ
(Чернівці, Україна)

Проблеми впровадження гендерних стандартів ЄС у сфері політичних відносин в Україні

У статті здійснений аналіз європейських стандартів гендерної рівності та визначено проблеми і перспективи їх впровадження у сфері політичних відносин України. Аналіз європейського досвіду формування гендерної рівноваги дозволив сформулювати основні рекомендації для вирівнювання можливостей чоловіків і жінок у політичній сфері.

Ключові слова: *гендерна рівність, гендерні стандарти, політичні відносини.*

Протягом тривалого часу досить поширеною була думка, згідно з якою способи та умови формування загальнодержавних і місцевих представницьких органів повинні забезпечувати досягнення певних політичних цілей – збереження влади правлячої партії, політичну структуризацію суспільства, стабільність партійної системи тощо. У більшості європейських країн (окрім хіба що Італії та постсоціалістичних країн Східної Європи), в яких застосування тих чи інших різновидів виборчих систем досягло поставленої мети, погляди на призначення виборчих систем (у ширшому розумінні – способів і процедури формування виборчих органів) істотно розширились. Важливу роль у цьому відіграли зростання європейської економіки і процеси демократизації, які активно розгорталися в останні десятиліття XX століття.

На порядок денний основних цілей, що стоять перед людством, світова спільнота виносить нове завдання, мета якого полягає у створенні світу, в якому не буде місця будь-якій нерівності: класовій, расовій, етнічній чи гендерній. Досягнення рівності жінок і чоловіків постає як реалізація можливості наближення до сталого людського розвитку, за якого суспільні відносини базуються на принципах справедливості, рівного доступу до ресурсів.

Метою статті є аналіз європейських стандартів гендерної рівності та визначення проблем і перспектив їх впровадження у сфері політичних відносин в Україні.

У Європі питанню забезпечення рівноправності жінок і чоловіків приділено неабияку увагу. Аналіз документів ОБСЄ, Європейського Союзу, Ради Європи та законодавства країн-членів ЄС дозволяє стверджувати, що особлива увага в демократичних країнах сьогодні приділяється створенню належних умов для всебічної реалізації принципу рівності громадян перед законом, у тому числі на подолання фактичної нерівності можливостей жінок і чоловіків у політичній сфері, в реалізації права обирати і бути обраним.

Досягнення гендерного паритету в сучасній європейській практиці реалізуються за допомогою декількох підходів, які використовуються як органами державного управління, так і суспільно-політичними об'єднаннями. В узагальненому вигляді їх можна умовно розділити на кілька форм. По-перше, це організаційні заходи, які зводяться до організації жіночих партійних секцій, а також груп з прав жінок; пропаганди ідеї гендерної рівності; лобі-

ювання й інтеграція жіночими групами пропозицій у програмні документи партій; проведення жіночими громадськими групами спеціальних консультацій і дискусій з партіями. По-друге, це законодавчо-правові заходи, які передбачають прийняття закону про рівні права й можливості; впровадження паритетних механізмів у формуванні керівництва партійних органів; введення гендерних внутріпартійних квот, а також квот у представницьких і виконавчих органах влади; резервування місць для жінок у партіях; розробка дольових форматів і черговості чоловіків і жінок у партійних списках на виборах.

Незважаючи на те, що конституціями всіх держав-членів ЄС закріплено принцип рівності громадян перед законом (у тому числі й рівність у реалізації права обирати і бути обраним незалежно від статі), загальносвітова статистика рівня представництва жінок у державних та місцевих виборних органах засвідчує домінування в них представників чоловічої статі. У світовому масштабі, станом на 2006 р., представництво жінок у нижній палаті парламенту – на рівні 16,6%, у верхній палаті або Сенаті – 15,2%, представництво в обох палатах – 16,4%, посада голови парламенту належить 10,3% жінок [11].

Правда, така ситуація не є характерною для скандинавських країн (Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія), де рівень представництва жінок в органах законодавчої і виконавчої влади, представницьких органах місцевого самоврядування помітно наближається до «ідеального», рівного. Разом з тим наведений приклад скандинавського досвіду є швидше винятком, який лише підтверджує загальне правило про нерівність розподілу посад в органах публічної влади. Так, наприклад, у парламенті Угорщини жінкам належить лише 9,1% місць, у верхній палаті італійського парламенту – 7,8% [11]. Не вдаючись до аналізу історичних, культурних та інших причин цього явища, відзначимо, що політика забезпечення певного балансу представництва обох статей в органах влади сьогодні є одним із важливих векторів державної політики багатьох країн-членів ЄС. Так, у 1997 р. ст. 109 Конституції Португалії було доповнено положенням, згідно з яким «пряма й активна участь чоловіків і жінок у політичному житті є умовою і основоположним інструментом консолідації демократичної системи. Закон повинен забезпечувати рівність у здійсненні громадянських і політичних прав та відсутність дискримінації за ознакою статі у доступі до політичного

життя». У деяких країнах ЄС створено спеціальні органи, основною метою діяльності яких є контроль за дотриманням рівності можливостей жінок і чоловіків у різних сферах суспільного життя, у тому числі – політичній. Зокрема, з 1999 р. у Португалії функціонує Міністерство з питань рівності [12], у 1988 році аналогічний орган (Головний секретаріат з питань рівності як структурний підрозділ МВС) було створено у Греції [13], у 1981–1987 рр. у Фінляндії було утворено Раду з питань забезпечення рівності жінок і чоловіків, запроваджено посаду Омбудсмана з питань рівності та створено Раду з питань забезпечення рівних прав. Варто відзначити й те, що практика впровадження механізмів, спрямованих на забезпечення представництва у виборних органах обох статей, була оцінена Європейською комісією за демократію через право як така, що заслуговує на позитивну оцінку [3]. Загалом дослідження сучасного європейського досвіду в царині стимулювання адекватного представництва жінок у виборних органах дозволяє виділити декілька методів вирішення проблеми, що розглядається. За цільовою спрямованістю відповідні механізми можуть бути класифіковані на прямі та непрямі, за способом реалізації – на правові та неправові. Розглянемо більш детально кожен з них.

Перший механізм – це запровадження пропорційної виборчої системи для парламентських і місцевих виборів. Варто зауважити, що у суспільствах, де роль жінки в політичному житті позбавлена традиційних стереотипів (до них можна віднести, наприклад, усі країни Скандинавського півострова), вид виборчої системи загалом не впливає на рівень представництва жінок у парламенті, оскільки для пересічного виборця питання про те, представник якої статі захищатиме його інтереси в парламенті або місцевій раді, матиме, швидше за все, найменше значення. Відповідно, якщо в скандинавських умовах на виборах застосовувати один із різновидів мажоритарної системи або преференційне голосування, існуючий рівень представництва жінок у парламентах та інших органах самоврядування навряд чи змінився б. Натомість у країнах, де панують уявлення щодо більш успішного здійснення владно-політичних повноважень саме чоловіками, застосування мажоритарних виборчих систем або пропорційної виборчої системи з преференційним голосуванням не сприятиме адекватному представництву жінок у виборних органах. Таким чином, можна стверджувати, що в суспільствах, де зберігається фактична не-

рівність чоловіків і жінок, зокрема – у політичній сфері (навіть в умовах формального декларування рівноправності в нормативно-правових актах), запровадження пропорційних виборчих систем на всіх рівнях виборів з голосуванням за невеликими закритими списками партій може виявитися більш сприятливим для забезпечення участі жінок у виборних органах, ніж, скажімо, застосування мажоритарної виборчої системи, системи єдиного голосу, що передається, пропорційних систем з голосуванням за відкритими та напіввідкритими списками. При цьому не можна не брати до уваги те, що пропорційна виборча система хоча й має великий потенціал у вирішенні проблеми неадекватності представництва за гендерною ознакою, однак сама по собі цю проблему не вирішує, адже досягнення гендерного балансу в персональному складі виборних органів напряду визначається підходами, які застосовує партійне керівництво на етапі висування кандидатів на виборах.

Це твердження переконливо ілюструє досвід країн ЄС – хоча в більшості цих країн на виборах застосовуються різні варіанти пропорційних виборчих систем, частка жінок у парламентах і органах місцевого самоврядування переважно коливається від 20% до 30%. Таким чином, для того, щоб впровадження пропорційної системи забезпечувало досягнення гендерного балансу в складі того чи іншого представницького органу, необхідно, щоб представництво кожної статі в партійному списку було обмежене (насправді – 50%), і кожний з двох кандидатів у списку був протилежної статі. Досягнення цієї умови може бути забезпечене двома способами. По-перше, стимулювати партії до включення жінок у партійні списки може сам законодавець шляхом, наприклад, встановлення санкцій за недотримання гендерного балансу в процесі складання списків кандидатів, висування кандидатів у мажоритарних округах. Такі санкції можуть бути як м'якими (у вигляді закріплення за партіями, які забезпечують гендерний баланс, певних благ – додаткового бюджетного фінансування тощо), так і більш суворими (аж до відмови у реєстрації всіх кандидатів від партії, яка не забезпечила належний рівень представництва жінок у списках). По-друге, навіть в умовах відсутності будь-яких санкцій за недотримання гендерного балансу партії з метою залучення додаткової кількості голосів виборців (зокрема, жіночої статі) можуть застосовувати різні варіанти квотного представництва жінок у списках висунутих ними кандидатів.

Другим механізмом стали законодавчо закріплені квоти представництва жінок у партійних списках (універсальні квоти). Закріплення на законодавчому рівні квот представництва обох статей може використовуватися не лише для надання жінкам реальної можливості реалізувати своє право бути обраними до представницьких органів, але й з метою запобігання низького рівня представництва чоловіків у цих органах. Тому найпростішим і водночас найбільш нейтральним засобом встановлення квоти є закріплення у виборчому законодавстві положення, за яким представництво однієї статі у списку партії або (якщо застосовується мажоритарна система) серед висунутих партією кандидатів в одномандатних округах не може перевищувати певний відсоток (20%, 25%, 33%, 50%), величина якого визначається політичною доцільністю і консенсусом партійних лідерів, які ухвалюють парламентські рішення.

Проте використання універсальних квот отримало неоднозначну оцінку як у теорії, так і на практиці. Основні аргументи проти законодавчого встановлення квот зводяться до таких тез: 1) квоти суперечать принципу рівних можливостей; 2) саме по собі встановлення квот є недемократичним, оскільки фактично монополізує в руках держави і політичних партій право визначати персональний (у даному випадку – статевий) склад представницьких органів – право, яке має належати насамперед виборцю. Прихильники закріплення квот стверджують, що встановлення на рівні закону певного співвідношення між представниками різних статей при формуванні списків сприяють наповненню реальним змістом закріпленого у більшості конституцій принципу рівності у здійсненні прав; крім того, сам виборець і так обмежений у можливості вибору кандидатів – адже він має здійснювати вибір зі звуженого, спущеного «згори» партійними або іншими рішеннями кола кандидатів, а таке звуження вибору ніколи не розцінювалось як обмеження прав виборців.

У будь-якому разі можна стверджувати, що запровадження законодавчих квот є не таким уже й рідкісним явищем на теренах Європейського Союзу. Зокрема, необхідність досягнення гендерного балансу у висуванні кандидатів на виборах задекларована в законодавствах Бельгії, Греції, Данії, Італії, окремих земель Німеччини, Франції. У деяких країнах навіть впроваджено різні механізми, спрямовані на втілення цих норм у життя. У Франції, наприклад, партії, які на етапі висування кандидатів забезпечують

гендерний паритет, отримують додаткову фінансову підтримку з державного бюджету [4, с. 86]. В Італії та Бельгії за ігнорування партіями гендерних балансів передбачена відповідальність.

Третім механізмом стимулювання адекватного представництва жінок у виборних органах є встановлення квот безпосередньо партіями (індивідуальні квоти). Оскільки ідея запровадження законодавчих квот гендерного представництва у багатьох країнах ЄС була сприйнята негативно, низка країн відмовились від прямого закріплення квот у законодавстві, віддавши вирішення цього питання на розсуд самих партій. Такий підхід є чи не найбільш оптимальним, адже за нього самі партії з урахуванням їх складу за статями, освітнім рівнем та персональних якостей членів партії визначають для себе «правила гри», самостійно вирішують, у якому порядку, в якій кількості і послідовності варто включати жінок і чоловіків до партійних списків.

У динаміці розвитку політичних процесів розрізняють кілька підходів, що застосовуються партіями європейських країн для окреслення власного ставлення до проблеми формування гендерного паритету в сфері політики. Насамперед – це гендерно-нейтральний підхід, тобто ігнорування партіями питання статі кандидатів: фактично цей підхід просував на виборах кандидатів-чоловіків, тому що жінки висувалися партіями досить рідко й становили в середньому від 5 до 10% депутатів парламентів. Він був властивий європейській партійній практиці й виборчому законодавству більшості країн до 1970-х рр., але для ряду країн характерний і сьогодні [2, с. 20–21].

Другим підходом є система підтримуючих дій (affirmative actions), яка вказує на те, що партійна політика на комунікативному та практичному рівнях засвідчує наміри щодо підтримки й просування жінок. Вона реалізується через партійну підтримку різних форм спонукання жінок до ініціативи й висування своїх кандидатур на виборах на керівні посади, через організацію фінансової допомоги жінкам-кандидатам, за допомогою проведення спеціальних курсів, семінарів, конференцій для жінок, що виявили бажання бути представленими та представляти інтереси в системі влади [10, с. 169].

Третью, більш радикальною формою є політика позитивної дискримінації (positive discrimination). Її механізмом є гендерне нормування, тобто встановлення кількісних норм участі у влад-

них структурах, які застосовуються щодо обох статей у різних – від 10 до 50% – пропорціях [14, р. 47]. Позитивна дискримінація використовується насамперед для відновлення прав й вирівнювання стартових можливостей. В основному вона розглядається як вимушений тимчасовий захід, розрахований на усунення «історичної несправедливості» стосовно громадян-жінок. У більшості випадків гендерне нормування спочатку запроваджувалося на рівні рекомендацій і цільових настанов, взятих на озброєння партіями. На 2003 р., за даними Міжнародного інституту демократії та підтримки у виборах (ІДЕА), гендерні норми (квоти) для жінок у партійних списках застосовувалися щонайменше в 45 країнах [1, с. 189–191]. У рамках цієї форми можна виділити три різні види нормування, що розрізняються за цілями і принципами формування квот:

– Партійне квотування на рівні статутів партій. При цій системі вказується пропорція жіночих і чоловічих прізвищ у списках кандидатів, іноді ця норма супроводжується вказівкою гарантій пропорційності розміщення жіночих і чоловічих прізвищ у партійному списку при висуванні в одномандатних округах [14, р. 48; р. 60]. Цей підхід застосовували соціал-демократичні партії у країнах Західної Європи, починаючи з 1970-х рр., і нині використовує більшість партій у цих країнах.

– Гендерне квотування в електоральному законодавстві на рівні складання списків кандидатів, яке існує у двох різновидах. Перший варіант – з визначенням складу за ознакою статі, тобто встановлення мінімального відсотка кандидатів від однієї зі статей або – чисельного співвідношення, наприклад, «не можуть відрізнятись більше, ніж на один». Інший варіант дозволяє додатково регламентувати не тільки співвідношення чоловічих/жіночих імен, але й їхню послідовність у списку [14, р. 48–49].

– Квотування місць у парламентах на сьогодні конституційно закріплено тільки в одинадцяти країнах, зокрема в Аргентині, Франції, Бельгії, Кенії, Гаяні, Непалі, Руанді, Тайвані, Танзанії, Уганді та Філіппінах [1, с. 186].

Четвертою формою квотування на партійному рівні є політична рознарядка. На відміну від попередніх форм правової регламентації, політична рознарядка використовується негласно. Ця форма була поширена в країнах соціалістичного блоку. Як відомо, рознарядка встановлювалася у вигляді 30% квот для жінок на національному й 40–50% квот на місцевому рівнях. У деяких

пострадянських країнах у тому або іншому вигляді існує й досі [8, с. 187].

Майже в кожній країні ЄС функціонує принаймні одна партія, яка при формуванні списків квот дотримується представництва. Аналіз існуючої практики засвідчує, що індивідуальні квоти запроваджують переважно партії лівого й екологічного спрямування, хоча в ряді держав індивідуальні квоти для жінок практикують центристські та правоцентристські партії. Тому можна вважати, що квотування на партійному рівні є найбільш адекватним сучасному уявленню політичних можливостей жінок механізмом дотримання гендерного паритету в сфері політичних відносин. Тому розглянемо більш детально європейський досвід партійної політики в справі формування гендерного паритету в організаційній структурі.

На нашу думку, всі європейські країни умовно можна поділити на декілька груп. Перша група – це скандинавські країни, в яких результатом партійної політики стало те, що в їх парламентах частка жінок наближається до 50%. Сьогодні скандинавські країни є прикладом досягнення гендерного паритету, що багато в чому пояснюється не тільки базовими соціальними умовами, але й активною співпрацею жіночого руху з партіями, які першими створили та ефективно використали досвід організації жіночих партійних секцій, починаючи від розробки рекомендацій з уведення гендерних квот у партіях (Швеція) до обов'язкового введення квот і на внутрішньопартійних виборах, і на виборах у парламент (Норвегія). Незважаючи на ефективні заходи, розпочаті партіями, глибоке просування в суспільство цінностей паритетної демократії стало можливим тільки із прийняттям гендерного законодавства про рівні права й можливості, що вплинуло і на майбутні суспільно-політичні процеси (Ісландія – 1976 р., Данія – 1978 р., Норвегія – 1979 р., Швеція – 1980 р., Фінляндія – 1987 р.) [1, с. 187].

Друга група – це країни, в яких частка жінок у парламентах, внаслідок внутрішньопартійної політики, становить майже 20–25%. З цієї групи країн цікавим є приклад Великобританії, в парламенті якої частка жінок-парламентарів становить 17,9%. Партії Великобританії застосовували різні механізми політичного просування жінок, які відповідали генеральним партійним цілям і завданням. Зокрема, Консервативна партія ініціювала закріплення в Статуті партії не менше 30% жінок у представницьких партійних

органах на національному й місцевому рівні; посилення соціальних питань у партійних програмах (лобіювання Законів «Про рівну оплату праці», «Про заборону дискримінації за ознакою статі», державних допомог для матерів, державних пенсій для людей похилого віку тощо) [6, с. 55].

Лейбористська партія є більш наполегливою у формуванні гендерного паритету, тому в різний час вдавалася до ініціатив, зміст яких полягає у реалізації й розвитку інституційно-організаційних механізмів (реалізація партійної програми демократизації гендерних відносин; прийняття жінок у партію через жіночі партійні секції; створення місцевих жіночих комітетів, що контролюють якість соціальних послуг) та впровадженні спеціальних механізмів, що підтримують політичне просування жінок (реалізація методу позитивної дискримінації, відповідно до якого в партії був встановлений 40% мінімальний рівень присутності жінок у всіх партійних органах, що обирають (1989 р.) [9, с. 385–386].

У лютому 2002 р. уряд Великобританії ініціював ухвалення закону, за яким політичні партії отримували право вживати позитивні заходи для того, щоб виправити дисбаланс у кількісному співвідношенні жінок і чоловіків, обраних на місцевих, національних та європейських виборах. Цей закон має факультативний характер: дозволяє політичним партіям вживати позитивні заходи, якщо вони цього бажають. Документ містить у собі положення (*sunset clause*), що припиняє його дію наприкінці 2015 р. Вважається, що за цей час принаймні тричі повинні відбутися вибори до кожного з тих органів, до яких застосовується закон (до Палати громад, Уельських національних зборів, Асамблеї Північної Ірландії, Європейського парламенту й до регіональних органів влади). Це положення передбачає також і те, що чинність закону при необхідності може бути продовжено прийняттям в 2015 році другого закону [7].

Впроваджуючи законодавство в політичну практику, Ліберально-демократична партія використала систему чергування кандидатів-чоловіків і кандидатів-жінок (одна жінка/один чоловік або один чоловік/одна жінка) у своїх списках (*zipping*) на європейських виборах 2009 р. й механізм розбивки списків по парах: кандидат-жінка – кандидат-чоловік або кандидат-чоловік – кандидат-жінка (*twinning*) – на виборах до Ради Великого Лондона.

Третя група європейських країн – ті, в яких частка жінок-парламентарів становить менше 15%, що також є результатом вну-

трішньопартійної політики. Серед старих країн-членів ЄС до цієї групи належить Італія та всі постсоціалістичні країни, які інтегровані до спільного європейського простору. Наприклад, в Естонії, де досить ефективно працює «круглий стіл» жіночих неурядових організацій (15 регіональних об'єднань, пріоритетний напрямок – просування жінок у політику, вдосконалення законодавства тощо), розроблений і підписаний в 2003 р. соціальний контракт, або суспільний договір (за аналогією з досвідом Ірландії), ініційований політичними партіями, підприємницькими колами, профспілками й неурядовим сектором [7].

Оцінюючи на тлі європейського досвіду партійну політику у формуванні гендерної рівноваги в Україні, зауважимо, що наша країна не потрапляє до жодної з трьох груп країн Європейського Союзу, оскільки за результатами останніх парламентських виборів, до ВРУ було обрано 8% депутатів-жінок [5].

На нашу думку, низькі показники представництва жінок в органах державної влади та управління на пострадянському просторі визначаються особливостями інституціоналізації жіночого руху, які спричиняють те, що жінки-політики не ідентифікують себе з ним, а ще пояснюється такими причинами: нетривалою історією демократичного розвитку партійної системи; перманентною трансформацією законодавства, яке регулює утворення й діяльність партій; нестабільністю базових партійних програм; ситуативністю програм дій партій, зокрема й у напрямку роботи з електоратом; відсутністю постійного партійного електорату; відсутністю жіночих структурних партійних організацій/секцій; нерозвиненістю стійких партійних традицій. Проте інтеграція в європейський політичний простір неминуче призведе політичні партії постсоціалістичних країн до усвідомлення потреби наближення внутрішньопартійних стандартів гендерної рівноваги до традиційних для країн Європи зразків.

Аналіз європейського досвіду дозволяє сформулювати основні рекомендації для вирівнювання можливостей жінок і чоловіків у політичній сфері, зокрема розробка законодавства й державних програмних документів, що забезпечують досягнення гендерної рівності на всіх рівнях суспільної взаємодії; внесення пропозицій для партій про організацію жіночих секцій/жіночих громадських організацій; вивчення можливостей введення квот і резервування місць для жінок на всіх рівнях влади, а також на внутріш-

ньопартійних рівнях; внесення пропозицій для партій на користь збільшення представництва жінок у списках кандидатів на виборах у представницькі органи влади; розробка освітніх програм з політичного лідерства жінок; активна пропаганда ідей паритетної демократії; проведення спеціальних компаній і політичних дискусій про роль жінок у партіях.

Список використаних джерел

1. Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: Монографія / Кол. авт.; За заг. ред. Н. Оніщенко, Н. Пархоменко. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична Думка», 2007. – 372 с.
2. Здравомыслова Е. Социология гендерных отношений и гендерный подход в социологии / Е. Здравомыслова, А. Темкина // Социс. – 2000. – № 11. – С. 15–24.
3. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та пояснювальна доповідь, ухвалені Венеціанською комісією на 52-й сесії (Венеція, 18–19 жовтня 2002 року). – Режим доступу: [http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD\(2002\)023rev-ukr.pdf](http://www.venice.coe.int/docs/2002/CDL-AD(2002)023rev-ukr.pdf).
4. Корбут Л. Міжнародний досвід державного забезпечення рівності жінок і чоловіків / Л. Корбут // Утвердження прав людини – чоловіків і жінок – у контексті гендерної рівності: Матеріали міжнародної конференції. – К.: Логос, 2003. – 214 с.
5. Народні депутати України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/site/p_deputat?d_id.
6. Роуз Х. Исследования женских проблем в Великобритании / Х. Роуз // Социс. – 1992. – № 5. – С. 52–59.
7. Сравнительный анализ женского электорального поведения в демократических и посттоталитарных политических режимах. – Режим доступу: http://www.polisy.hu/khassanova/paragraph_1_2.html.
8. Степанова Н. Опыт использования гендерных квот в странах Западной Европы / Н. Степанова // Общественные науки и современность. – 1999. – № 4. – С. 185–192.
9. Цікул І. Європейський досвід формування паритетної демократії як приклад для посткомуністичної України / І. Цікул // Політологічні та соціологічні студії: Збірник наукових праць. Т. IV. – Чернівці: Прут, 2006. – С. 378–389.
10. Цікул І. Проблеми інтеграції жінок в органи влади України / І. Цікул // Науковий вісник Чернівецького університету: Збірник наукових статей. Історія. Політичні науки. Міжнародні відносини. – Вип. 325–326. – Чернівці: Рута, 2007. – С. 168–173.

11. IPU, Women in National Parliaments, 28 February 2006. – Режим доступу: http://www.ipu.org/wmn_e/world.htm.

12. Romao I. Woman in Decision_making: Report from Portugal / I. Romao. – Режим доступу: http://www.fczb.de/projekte/wid_db/CoRe/Portugal.htm.

13. Sianou F. Woman in Decision_making: Report / F. Sianou. – Режим доступу: http://www.fczb.de/projekte/wid_db/CoRe/Greece.htm.

14. Sineau M. Genderware – the Council of Europe and the partisipation of women in political life / M. Sineau. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2003. – 92 p.

Iryna Tsykul

INTRODUCTION OF GENDER STANDARDS OF EUROPEAN UNION IN THE CONTEXT OF THE POLITICAL RELATIONS IN UKRAINE

Currently the world community takes the responsibility for guaranteeing the equal opportunities and to support the activity of genders, women and men. Now Ukraine directs its legislative and state steps towards the creation of gender parity relationships between women and men in all spheres of social life.

Ukraine has taken significant steps in its consolidation as an independent state, committed to the values of a democratic society and a market-economy. Despite experiencing an initial steep decline in social indicators, the country's economy is displaying signs of growth and civil society is becoming ever more engaged in the decision-making progress. This progress, however, has not reached all levels of Ukrainian society. On its path towards integration with its European neighbors and the global community at large, gender issues are becoming increasingly more prominent in national and community dialogue.

The Ukrainian state takes the responsibility for guaranteeing the conditions and to support the activity of sexes, women and men. Ukraine which has chosen the non totalitarian, democratic path of development, now directs its legislative and state activity towards the creation of gender parity relationships between women and men in all spheres of social life.

The basic principles of gender development in Ukraine are set in the Constitution. It states that all citizens independent of their sex have equal constitutional rights and freedoms; they are equal before the law. But constitutional norms can be realized only where they are further developed in the whole system of legislation and put in practice with the help of appropriate institutional mechanisms. Women's representation on political bodies notwithstanding, their real power remained limited and men overwhelmingly dominated in the higher echelons of power. At the

same time the institutional mechanisms for ensuring gender equality are not stable yet in Ukraine. The absence of an adequate policy on equal opportunities has resulted in significant inequalities, which in turn slow down the process of economic development and of building the democratic society in which all members, men and women from different spheres of life, are able to contribute effectively and benefit from the development results. The author discloses a profound analysis of the European standard of gender parity and defines the directions and perspectives of their implementing in the domain of the political relations in Ukraine.

Key words: *gender parityequality, gender's standards, political relations.*

Ірина Цикул

ПРОБЛЕМЫ ВНЕДРЕНИЯ ГЕНДЕРНЫХ СТАНДАРТОВ ЕС В СФЕРЕ ПОЛИТИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В УКРАИНЕ

На повестку дня основных целей, которые стоят перед человечеством, мировое сообщество выносит новое задание, цель которого заключается в создании мира, в котором не будет места любому неравенству – классовому, расовому, этническому или гендерному. Достижение равенства женщин и мужчин проявляется как реализация возможности приближения к цели устойчивого человеческого развития, в котором общественные отношения базируются на принципах справедливости, равного доступа к ресурсам. Гендерный паритет в современной европейской практике реализуется с помощью нескольких подходов, которые используются органами государственного управления и общественно-политическими объединениями. В обобщенном виде их можно условно разделить на несколько форм. Во-первых, это организационные меры, которые сводятся к организации женских партийных секций, а также групп по правам женщин; пропаганды идеи гендерного равенства; лоббированию и интеграции женскими группами предложений в программные документы партий; проведению женскими общественными группами специальных консультаций и дискуссий с партиями. Во-вторых, это законодательно правовые мероприятия, которые предполагают принятие законов о равных правах и возможностях; внедрение паритетных механизмов в процесс формирования партийных органов; введение гендерных внутрипартийных квот, а также квот в представительских и исполнительных органах власти; резервирование мест для женщин в партиях; разработку очередности мужчин и женщин в партийных списках на выборах. В статье автор осуществляет анализ европейских стандартов гендерного равенства и

определяет проблемы и перспективы их внедрения в сфере политических отношений в Украине.

Ключевые слова: *гендерное равенство, гендерные стандарты, политические отношения.*

Tatiana CHULITSKAYA
(*Vilnius, Lithuania*)

Political Science in East-Central Europe: survey of the international workshop in Vilnius, October 26–28, 2009

Inspired by the international conference “Ukraine-Belarus-Poland and Lithuania: through collisions of historical past towards new perspectives of cooperation” (Chernivtsy, Ukraine, April 17–18, 2008) and following the idea of creating space and encouraging professional communication and reflection on the state of political science in East-Central Europe among researchers within this region, the international academic workshop “*Developments of Political Science in East-Central Europe*” was held on October 26–28, 2009 in Vilnius, hosted by the University of Management and Economy (ISM). The head of the organizational committee was the president of Lithuanian Political Science Association (LPA) Irmina Matonyte (who also chairs the sub-committee on “Participation and Membership” of the Executive Committee (EC) of the International Political Science Association (IPSA). The workshop received financial and organizational support from the Research Council of Lithuania, European Humanities University (EHU, Belarus-Lithuania), Institute for Social Research (STI, Lithuania) and Institute of International Relations and Political Science, Vilnius University (Lithuania).

The main goal of the workshop was to examine the state of the discipline in the post-communist region of Eastern Europe, to analyze its socio-political context and level of professionalization and institutionalization. The workshop was led by a guest professor Rainer Eisfeld (Osnabruck University, Germany), famous for his theoretical writings on pluralism and systematic research on post-Nazi and post-

Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – П50 Т. VIII. – Чернівці: Букрек; Вільнюс: ЄГУ, 2010. – 504 с.

ISBN 978-966-399-239-6 («Букрек»)

ISBN 978-9955-773-39-9 (ЄГУ)

До збірника наукових праць увійшли статті дослідників про актуальні проблеми історичного та політичного розвитку України, Білорусі, Польщі та Литви. Автори з різних методологічних позицій аналізують особливості й перспективи взаємин країн-сусідів.

Для науковців, викладачів, аспірантів і студентів-політологів, державних службовців та управлінців, соціологів, міжнародників, а також усіх, хто цікавиться минулим та сучасним держав регіону.

ББК 66.0я43+60.5я43+66.4(4)я43

Міністерство освіти та науки України
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Кафедра політології та державного управління
Європейський гуманітарний університет (Вільнюс)
Буковинський політологічний центр

ПОЛІТОЛОГІЧНІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць

Том VIII

Тематичний випуск

**Україна – Білорусь – Польща та Литва:
від колізій минулого
до спільних європейських цінностей та перспектив співпраці**

Науковий редактор **А. М. Круглашов**
Заступник наукового редактора **В. І. Бурдяк**
Технічний редактор **І. С. Недокус**

Літературний редактор **В. П. Мацерук**
Коректор **Л. С. Семенко**
Комп'ютерна верстка **С. І. Жукової**

Підписано до друку 21.12.2009. Формат 60х84/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 29,30.
Обл.-вид. арк. 30,40. Наклад 500 прим. Вид. № 256. Зам. № 551.